

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

1-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 1 (5) - 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxonovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xadjamuratova Matlyuba Xashimovna</i> YOSHLARNI IJTIMOIIY HIMOYA QILISHNING TARIXIY ILDIZLARI	11-15
<i>Abdimo‘minov Oybek Bektemirovich</i> MARKAZIY OSIYODA KO‘PTOMONLAMA MUNOSABATLAR: TARIXIY YONDASHUVLAR, SIYOSIY VA IQTISODIY INTEGRATSIYA	16-22
<i>Шадманов Турдибай Рузибаевич</i> ПРОБЛЕМЫ ПЛАНИРОВАНИЯ ПРИ СТРОИТЕЛЬСТВЕ ЖИЛЬЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В ПЕРИОД 1940-1960 ГГ	23-27
<i>Мирзаева Наргиза Беркиновна, Рузиева Мухлиса Баходир кизи</i> ИНВАЛИДНОСТЬ И ЕЕ ИСТОРИЯ. СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ИНВАЛИДОВ В УЗБЕКИСТАНЕ	28-33
<i>Abdug‘aniyev Bekzod Abduvali o‘gli</i> SUG‘DIYLARDA DIN MASALASI: ZARDUSHTIYLIK VA MAZDAKIYLIK	34-40
<i>Umrzoqov Maqsud Shokirovich</i> V.L.VYATKINNING SAMARQANDNING TARIXIY YODGORLIKLARINI O‘RGANISHGA DOIR ISHLARI	41-46
<i>Ochildiyev Lochinbek</i> QASHQADARYO VOHASI TARIXIY-MADANIY YODGORLIKLARI, ZIYORATGOHLARI ULARNING TARIXIY-ETNOGRAFIK XUSUSIYATLARI	47-56
<i>Mamatqulov Bekzod, Bozorov Alisher</i> O‘ZBEKISTONDA SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHIDA JANUBIY VILOYATLARNING O‘RNI (1924-1991-YILLAR)	57-64

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Мамажонов Акрамжон</i> МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР (УМУМЛАШГАН ДАРОМАДЛАР) ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТ ВА УНИ ШАКЛЛАНИШИ	65-71
<i>Xolmuratov Xolilla</i> O‘ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINI RIVOJLANTIRISH VA ENERGO-SAMARADORLIKNI OSHIRISH ISTIQBOLLARI: IQTISODIY VA IJTIMOIIY TAHLIL	72-83
<i>Karimov Khojakbar</i> INNOVATION POTENTIAL AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN’S MANUFACTURING SECTOR: ENHANCING EFFICIENCY THROUGH AI-DRIVEN MANAGEMENT OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURES	84-90
<i>Тўлаков Улуғбек Тошмаматович</i> СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР	91-105

<i>Xolmurotov Fozil</i> RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH VA EKSPORTNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MINTAQAVIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH: NAZARIYA VA AMALIY YONDASHUVLAR	106-118
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	119-129
<i>Abdusattorov Sodiqjon</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI TURLARI	130-134
<i>G'anibayev Ilxomjon</i> AUDITORLIK DALILLARI ISHONCHLILIGINI TA'MINLASHDA INTERVYU USULINING AHAMIYATI	135-145
<i>Akhmedov Khasan</i> ISSUES OF IMPROVING THE SYSTEM OF COMPENSATION PAYMENTS UNDER COMPULSORY CIVIL LIABILITY INSURANCE	146-153
<i>Саттаров Абдусамат Умирқулович</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЁТДА БАҲОЛАШ МЕТОДИКАСИ ВА УНДА ЭКОНОМЕТРИК УСУЛЛАР	154-159
<i>Musamukhamedov Azimjon Jamoliddinovich</i> O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MIKROMOLIYA: BARQARORLIK VA FAROVONLIK SARI ADOLATLI YO'L	160-168
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Xaitov Elmurod Bekmurodovich</i> DUNYO AHOLISINING O'SISH DINAMIKASIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOIIY KO'RSATKICHLAR VA AHOLI HAYOT SIFATI	169-174
<i>Abdullayeva Xulkar Raxmatullayevna</i> BIOEPISTEMOLOGIYA YOKI EPISTEMOLOGIYADA FANLARARO YONDASHUVLAR	175-179
<i>Sulaymonov Maxmudjon Shuxratbekovich</i> O'ZBEKISTONDA FUQAROLIK POZITSIYASI SHAKLLANISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI IJTIMOIIY OMILLARNING FALSAFIY TAHLILI	180-185
<i>Berdaliyeva Sevara</i> YUSUF XOS HOJIBNING AXLOQIY QARASHLARINI SHAKLLANISHINING TARIXIY-IJTIMOIIY OMILLARI	186-198
<i>Ergashev Urolbek Berkinovich</i> AHMAD TOSHKO'PRIZODA ILMLAR TASNIFINING AHAMIYATI	199-205
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON GO'ZALLIGI VA UNING AXLOQIY VAHOSI	206-211
<i>Абдуллаходжаев Гайрат</i> ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ	212-215
<i>Ro'ziyev Maqsud O'rinovich</i> ABULHASAN BAHMANYOR SHAXSIYATI VA MA'NAVIY MEROSI	216-220

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>O'zbekov Umidjon Narzullo o'g'li, Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISH	221-225
<i>Kamalova Madina</i> CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA BOLA RUHIYATI	226-230
<i>Karimov Rivojiddin Gulamjonovich</i> DISCOURSE AND ITS LINGUOCULTURAL INTERPRETATION	231-240
<i>Baxtiyorova Maftuna Baxtiyorovna</i> INGLIZ TILIDA ANTROPONIMIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI	241-246
<i>Nurmuxammedov Yusuf Shakarboyevich</i> FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING MA'NO QATLAMLARI, METAFORA VA METONIMIYA KABI LINGVISTIK HODISALAR BILAN ALOQASI	247-251
<i>Xujakulov Ravshan Isroilovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XALQ TABOBATIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING DERIVATSION TADQIQI	252-258
<i>Olimova Khurshida Vaydillayevna</i> "PROPER NOUNS IN ENGLISH AND UZBEK: STRUCTURE AND THEIR UNIQUE FEATURES"	259-263
<i>Ermatov Ixtiyor, Risqulova Muslima</i> "DEVONU LUG'OTIT TURK" ASARIDA TOPONIMLARNING BERILISHI	264-269
<i>Abduraimova Dinara Bahodir qizi, Abdullayeva Nilufar Ramazonovna</i> INGLIZ TILIDAGI LEKSIK MATERIALLARNI BOYITISHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNING O'RNI	270-273
<i>Mardonov Maxmud</i> LATIFALARNI TASNIF QILISH MEZONLARI VA TASNIFOTI	274-280
<i>Nazarov Sardor Shamurodovich</i> A COMPARATIVE STUDY OF STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGE WORD COMBINATIONS	281-284

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Абдурасулова Кумриниса Раимкуловна, Каракетова Дилноза Юлдашевна</i> КРИМИНОЛОГИЯДА САБАБИЯТ	285-302
<i>Yumatov Bogdan Olegovich</i> APPROACHES TO UNDERSTANDING THE PRINCIPLES OF ANTI-CORRUPTION MONITORING	303-309
<i>Абдурахманова Нодирахон</i> ПРОБЛЕМЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ СМАРТ-КОНТРАКТОВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО УЗБЕКИСТАНА	310-317
<i>Бекбутаева Лобар</i> СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ ДЕТЕЙ-СИРОТ И ДЕТЕЙ, ОСТАВШИХСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ СТАНДАРТЫ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ	318-323

<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i> CHIQUINDILARNI TRANSCHEGARAVIY TASHISH VA OLIB O'TISHNING XALQARO HUQUQIY TARTIBI	324-329
<i>Саидов Шохруххон Музаффарович</i> ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИНИНГ ҲУҚУҚ ИЖОДКОРЛИГИ ФАОЛИЯТИДАГИ ИШТИРОКИНИ БАҲОЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	330-338
<i>Maxmudov Sunnat Azim o'g'li</i> AYBLILIK TO'G'RISIDAGI MASALANI HAL QILMAY TURIB JINOYAT ISHINI TUGATISH TARTIBI: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR TAHLILI	339-348
<i>Inomxo'jaeva Sanobar Muxammadixonovna</i> JAMIYATDA HUQUQIY ONGNI RIVOJLANTIRISHDA HUQUQIY TARBIYA USULLARINING AHAMIYATI	349-355
<i>Mirzakarimova Dilafruz Doniyorovna</i> SUN'IY INTELLEKT, ROBOTOTEXNIKA VA HUQUQ: SUN'IY INTELLEKTNING XAVFSIZ KIBERXAVFSIZLIK TIZIMLARIGA TA'SIRI	356-362
<i>Raximjonova Nargizaxon Raximjonovna</i> YAGONA JINOYATNING JINOYAT-HUQUQIY TAVSIFI	363-368
<i>Dehqanov Raxmatilla Mirzaraxmat o'g'li</i> ISTE'MOLCHILAR ISHTIROKIDAGI TRANSCHEGARAVIY MUNOSABATLAR UCHUN QO'LLANADIGAN HUQUQ	369-374
13.00.00 - PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Iminaxunova Iroda Xuseynovna</i> DIAGNOSTIK YONDASHUV ASOSIDA XORIJIY TILNI O'QITISH IMKONIYATLARI	375-379
<i>Xusanova Mohira</i> XORIJIY TILLARNI O'QITISH VA NAZORAT QILISHNING MAZMUNI	380-386
<i>Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich</i> TEXNIK VA SAN'AT FANLARINI INTEGRATIV O'QITISHDA SINERGETIK KOMPETENTLIKNI TAKOMILLASHTIRISH	387-391
<i>Erkulova Feruza Melikuziyevna</i> THE ROLE OF METHODOLOGICAL TRAINING IN ENHANCING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS	392-402
<i>Malikova Madina Abduraxmon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARINI O'QITISH JARAYONIDA HAMKORLIK VA KOOPERATIV O'QITISH TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING USTUVOR USULLARI	403-407
<i>Умаров Азиз Авазович</i> РОЛЬ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ	408-412
<i>Рахмонова Шалола Фахриддин кизи</i> ЖАМИЯТ РИВОЖЛАНИШИДА МЕДИА КОМПЕТЕНЦИЯНИНГ ЎРНИ	413-417
<i>Boymirzaeva Raximaxon Xoshimjonovna</i> XALQ TA'LIMI PEDAGOGLARNI MALAKASINI OSHIRISH JARAYONIDA HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHGA OID XORIJ TAJRIBASI	418-427

<i>Jamolova Mohigul Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK CHET TILI FANI O'QITUVCHILARINING TANQIDIY FIKRLASH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI	428-432
<i>Raxmatov Mirzo Mukimovich</i> BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARIGA DASTURLASH TILLARINI O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISHDA SEMIOTIK YONDASHUV	433-438
<i>Umirova Mamlakat Imomovna</i> NUTQIY MADANIYATNI O'STIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI	439-442
<i>Nafasov Arslon Komilovich</i> TARIX FANINI O'QITISH PEDAGOGIK TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA	443-448
<i>Valiyeva Nasiba Xadiytullayevna</i> OLİY TA'LIMDA O'QITISHNI RAQAMLASHTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK METOD VA MODELLAR	449-455
<i>Мухаммадиева Угиллой Холмуродовна</i> ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ И КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБЛАСТИ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА У СТУДЕНТОВ	456-463
<i>Qosimova Ozoda Xudoynazarovna</i> PEDAGOG XOTIN-QIZLARNING IJTIMOY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY- PEDAGOGIK TAHLILI	464-472

Received: 20 December 2024

Accepted: 5 January 2025

Published: 15 January 2025

Article / Original Paper

INTERNATIONAL LEGAL REGIME FOR TRANSBOUNDARY TRANSPORT AND TRANSPORT OF WASTE

Nishonov Abdulloh Ubaydulloh ugli,
professor of the Department of Ecological Law
Tashkent State Law University

Abstract. This article discusses important aspects, procedures, and methods of regulating the transboundary movement of waste. As a result of the sharp increase in the number of the population, the number of products produced to meet their needs and the amount of waste left in them is also increasing. Countries have different approaches to waste management, some countries are not ready to completely process and dispose of waste, so they can sell it to other countries. Therefore, the transboundary movement of waste is regulated by means of a number of conventions or as a result of bilateral agreements.

Keywords: Basel Convention, household waste, export and import of waste, mutual awareness, London Convention, Minamata Agreement, Stockholm Convention.

CHIQUINDILARNI TRANSCHEGARAVIY TASHISH VA OLIB O'TISHNING XALQARO HUQUQIY TARTIBI

Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Ekologiya huquqi kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada chiqindilarning transchegaraviy harakatini tartibga solishning ahamiyatli jihatlari, tartibi, usullari muhokama qilinadi. Aholi sonining keskin oshib borishi natijasida ularning ehtiyojlarini qondirish maqsadida ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar va ularda qoladigan chiqindilar miqdori ham oshib bormoqda. Davlatlar chiqindilarni boshqarishda turlicha yondashadi, ayrim davlatlar chiqindini to'liq qayta ishlashga, yo'q qilishga tayyor emasligi sababli ularni boshqa davlatlarga sotishi mumkin, xuddi shu vaziyatda munosabat ikki davlat manfaatlariga daxldor bo'ladi, xalqaro huquqiy tartib ishga tushadi. Demak, bir qator konvensiyalar vositasida yoki ikki tomonlama kelishuvlar natijasida chiqindilarning chegaralararo harakati tartibga solinadi.

Kalit so'zlar: Bazel konvensiyasi, maishiy chiqindilar, chiqindilar eksporti va importi, o'zaro xabardorlik tamoyili, London konvensiyasi, Minamata bitimi, Stokgolm konvensiyasi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I1Y2025N43>

Kirish. Har yili 2,12 milliard tonna [1] chiqindi yer sayyorasini chiqindixonaga aylantirishga o'z hissasini qo'shadi. Bu miqdor nisbatan bo'lib, chunki insonlar sotib olgan narsalarini 99 % ini 6 oy ichida tashlab yuboradi. Bugungi kunda iste'mol miqdori shu darajada ortib ketdiki, agar hamma g'arbiy iste'molchilar kabi yashasa, bizni qo'llab-quvvatlaydigan va chiqindilarimizni o'zlashtiradigan yana 5 tagacha sayyora kerak bo'lishi mumkin, yer esa ushbu katta miqdorga torlik qildi. Bularning barchasi chiqindilarni boshqarishni to'g'ri yo'lga qo'yish, ularni qayta ishlashga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltiradi. Bu esa davlatlar hamkorligi, o'zaro tajriba almashinish orqali chiqindilarni transchegaraviy tashish va olib o'tish faoliyatini ahamiyatini oshiradi. Chiqindilarni noto'g'ri boshqarish xavfi, ayniqsa, chiqindilarni yig'ish

ko'rsatkichlari ko'pincha 50 foizdan past bo'lgan kam daromadli mamlakatlarda ko'zga tashlanadi. Daryo qirg'oqlari bo'ylab axlat uyumlari; aralash va qisman zaharli chiqindilarni ochiq yoqishdan kelib chiqadigan qalin tutun; o'tkir hidlar; pashshalar va kemiruvchilar juda tanish sahnadir. Bugungi kunda chiqindilarni qayta ishlab, ulardan oqilona foydalanayotgan davlatlar yo'q emas, biroq, ming afsuski, ularni noqonuniy ravishda boshqa davlat yurisdiksiyasi amal qiladigan hududga tashlash, nafaqat ikki davlatdagi ekologik vaziyatga balki butun dunyodagi holatga ham salbiy ta'sir etayotganlik holatlariga ham tarix ko'p bora guvoh bo'lgan. Deyarli 2000-yillardan beri kam uchraydigan, noyob kasalliklar bo'yicha tadqiqotlar o'tkazib keladigan pediatriya shifokori Mary Kugler ning izlanishlariga ko'ra [2], 1956-yildan boshlab Yaponiyaning janubi-sharqiy viloyati bo'lgan Kumamoto prefekturasining Minamata shahrida mahalliy aholida sabablari noma'lum modda tufayli jiddiy asab kasalligi belgilari ko'rina boshlaydi. Deyarli 10 yildan keyingina hukumat ushbu kasallikning ildizini topishga muvaffaq bo'ladi. Shahardan oqib o'tuvchi Agano daryosining yuqori oqimida joylashgan Chisso korporatsiyasi va Denko Shov a korporatsiyasining simob chiqindilarini daryoga oqizishi natijasida daryodagi baliqlar zaharlangan.

O'z navbatida, zaharlangan baliqlar ularni ko'p miqdorda iste'mol qilgan jabrlanganlarni ham zaharlab, insonlarning markaziy nerv tizimi jiddiy ravishda shikastlangan. Minamata kasalligi nomi bilan tarixda qolgan ushbu hodisa Yaponiyaning tezkor rivojlanish yillarida tabiat muhofazasiga e'tibor bermaslikning oqibatida yuz bergan to'rtta katta tabiat falokatidan biri hisoblanadi va chiqindilarni masalasi faqatgina bir davlatgagina bog'liq emasligi, shu bilan birga transchegaraviy muammolarga ham sabab bo'lishi mumkinligining yorqin namunasi deb hisoblash mumkin. Shu kabi voqealardan so'ng chiqindilarning transchegaraviy harakatini tartibga solish xalqaro ekologiya huquqining asosiy vazifasiga aylangan.

Muhokama va tahlillar. Chiqindilarni transchegaraviy tashish va olib o'tish siyosiy mojarolarga olib kelishi mumkin. 2019-yilda The New York Times gazetasida uning muxbirlaridan biri Jason Guttierrez tomonidan "Kanada yillar oldin oldin Filippinga yuborgan axlatini qaytarishga rozi bo'ldi" nomi ostida maqola chop etildi [3]. Undagi ma'lumotlarda keltirilishicha Kanada xususiy kompaniyasi tomonidan Filippinga Kanadadan 100 dan ortiq yuk tashish konteynerlari yetkazib berildi. Ular qayta ishlanadigan materiallar sifatida belgilangan bo'lsa-da, ular tarkibida 2500 tonnaga yaqin maishiy chiqindilar, jumladan, plastik butilkalar va foydalanilgan mahsulotlar bor edi. Kelishilgan mahsulotlar bilan birga o'z chiqindilarini yuborgan Kanadadan chiqindilarini Filippin hukumati mamlakat hududidan olib chiqib ketishini talab qiladi. Filippin xalqi Kanadaning bu mamlakatga axlatxona sifatida qaraganligi uchun qattiq haqoratlanadi, bu esa ikki davlat o'rtasida siyosiy mojaro boshlanib ketish xavfini yuzaga keltirgan edi. Shu va shunga o'xshash hodisalar chiqindilarning transchegaraviy harakatini xalqaro miqyosda tartibga solishning naqadar ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi. Ayni damda chiqindilarning xalqaro harakati turli usullar: xalqaro ko'p tomonlama shartnomalar, ikki tomonlama shartnomalar (bilateral agreements) yordamida yoki xalqaro tashkilotlar nazorati bilan tartibga solinmoqda [4].

Har bir tashkilot, inson faoliyati qandaydir chiqindilarni ishlab chiqaradi. Qattiq maishiy chiqindilar, xavfli chiqindilar, sanoat chiqindilari, qishloq xo'jaligi va hayvonlar chiqindilari, tibbiy chiqindilar, radioaktiv chiqindilar, qurilish va buzish chiqindilari, qazib olish va tog'-kon chiqindilari, neft va gaz ishlab chiqarish chiqindilari, fotoalbomlar kabi ko'plab turdagi

chiqindilar hosil bo'ladilar. Xuddi shunday chiqindilar bir nechta turlarga bo'linadi [5]. Ularning transchegaraviy harakatlarini mos ravishda turli xil konvensiyalar xalqaro tartibga soladi.

Xavfli, maishiy chiqindilar va yoqish kulidan paydo bo'ladigan chiqindilarning chegaralar osha harakatini xalqaro huquqiy tartibga solish.

Chiqindilardan xalos bo'lish maqsadida davlatlar bir qancha usullarni qo'llashi mumkin. Ular chiqindilarni yoqib yuborish, qayta ishlash, ikkinchi marotaba ishlatishga yaroqlilarini ajratib olish va boshqa usullardan foydalanadi. Chiqindilar yoqish zavodida yoqilgan chiqindilarning har 100 tonnasidan 30 tonna kul hosil bo'ladilar. Bu esa chiqindidan to'liq xalos bo'lishni anglatmaydi. Maishiy chiqindilar esa chiqindixonalarni to'ldirishi yoki mo'maygina daromad keltirishi mumkin. Ayrim davlatlar, xususan Turkiya, chiqindilarning katta qismini utilizatsiya qilmaydi. Boshqa davlatlar esa, masalan Norvegiya o'z chiqindilari va import qilingan chiqindilardan daromad topadi (chiqindilarni yoqish orqali elektr energiyasini oladi, chiqindilarni (80 % ini) qayta ishlab mahsulotga aylantirib sotadi). Finlyandiyada esa shishi butunlay parchalanib ketgunga qadar qariyb 33 marta qayta ishlanadi va do'kon rastalariga qaytariladi [6].

2010-yildan 2020-yilgacha Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlardan eksport qilinadigan xavfli chiqindilar miqdori sezilarli darajada oshdi, 2010-yildagi 6,1 million tonnadan 2020-yilda 8,2 million tonnagacha. 2016-yildan 2017-yilgacha eksportda keskin o'sish kuzatildi, bu 6,1 dan 7,4 million tonnagacha (+22%). 2020-yilda eksport qilinadigan xavfli chiqindilarning eng ko'p miqdorini qayd etgan Yevropa Ittifoqiga a'zo uchta davlat Fransiya (2,1 million tonna), Italiya va Gollandiya (ikkalasi ham 1,1 million tonna) bo'ldi [7]. Yevropa Ittifoqining boshqa davlatlari qancha miqdorda xavfli chiqindilarni eksport qilganligini quyidagi jadvaldan kuzatish mumkin.

Exports of hazardous waste, 2010-2020
(thousand tonnes)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
EU	6 050	5 963	5 177	5 911	5 750	5 867	6 096	7 424	7 637	7 946	8 188
Belgium	689	836	631	679	637	686	707	712	666	609	721
Bulgaria	9	5	6	3	5	11	12	7	9	9	5
Czechia	15	11	18	31	34	37	32	29	25	20	33
Denmark	102	64	274	222	150	300	272	259	291	309	365
Germany	309	317	334	496	620	546	783	980	951	874	925
Estonia	1	2	3	10	13	13	12	1	13	9	9
Ireland	199	211	193	246	232	256	275	272	283	286	273
Greece	39	44	22	49	180	44	82	140	193	194	118
Spain	52	104	59	74	43	78	55	58	68	80	53
France	1 400	1 223	985	1 526	1 143	926	722	1 644	1 920	2 090	2 055
Croatia	:	:	21	19	22	20	19	21	23	22	19
Italy	1 459	1 354	977	852	825	824	842	937	1 032	1 105	1 083
Cyprus	5	8	5	4	4	5	6	5	5	6	5
Latvia	17	14	12	14	18	21	8	8	8	9	8
Lithuania	18	24	21	24	21	29	27	28	27	30	38
Luxembourg	89	81	89	92	85	268	374	423	444	445	466
Hungary	49	29	19	26	29	30	31	27	35	34	26
Malta	18	17	14	11	19	17	110	16	20	10	21
Netherlands	738	813	788	777	778	875	812	880	744	856	1 075
Austria	295	300	270	320	278	262	273	281	228	249	216
Poland	20	14	14	13	24	36	46	43	58	54	54
Portugal	54	63	17	70	55	53	49	49	47	57	53
Romania	4	2	7	14	25	27	24	31	21	21	21
Slovenia	35	45	47	47	57	61	59	67	66	74	73
Slovakia	4	4	5	7	12	11	13	13	14	17	18
Finland	120	92	95	106	117	123	105	124	121	109	140
Sweden	310	284	250	180	324	307	345	369	326	369	318
Iceland	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Liechtenstein	:	:	1	4	4	4	:	1	2	0	0
Norway	:	:	507	1 039	1 042	:	:	456	447	490	445
United Kingdom	222	192	174	707	276	231	383	352	328	295	328

Chiqindilar bilan bog'liq vaziyat bo'yicha yuqori rivojlanish darajasiga ega davlatlar boshqa davlatlardan chiqindilarni import qiladi. Bu esa chiqindilarning transchegaraviy harakatga kelishiga sabab bo'ladilar. Shu kabi masalalarni xalqaro tartibga solish quyidagi konvensiyalar vositada amalga oshiriladi.

Xavfli chiqindilarning transchegaraviy olib o'tishini va ularni yo'q qilishni nazorat qilish to'g'risidagi Bazel konvensiyasi 1988-yilda boshlangan Birlashgan Millatlar Tashkilotining

Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) doirasida muzokara qilingan ko'p tomonlama kelishuvdir [8]. Bazel konvensiyasi xavfli chiqindilar, qattiq maishiy chiqindilar va shahar yoqish zavodlari kulining transchegaraviy tashish standartlarini, shu jumladan eksport qilishdan oldin qabul qiluvchi mamlakatga xabarnoma va yozma tasdiqni belgilaydi (o'zaro xabardorlik tamoyili). 2020-yil noyabr holatiga ko'ra, 187 ta davlat va Yevropa Komissiyasi Konvensiya ishtirokchilari hisoblanadi [9].

Ushbu konvensiyaga O'zbekiston 1995-yil 22-martdagi "Xavfli chiqindilarni chegaralararo tashish va yo'q qilib yuborish ustidan nazorat qilish to'g'risidagi Bazel konvensiyasiga qo'shilish haqida" gi qaroriga asosan qo'shilgan. O'zbekiston uchun ushbu konvensiya 1996-yilning 7-mayidan kuchga kirgan. Bundan tashqari O'zbekistonda chiqindilar bilan bog'liq 05.04.2002-yilda qabul qilingan "Chiqindilar to'g'risida" gi qonuni qabul qilingan. Mana shu ikki normativ hujjat va Vazirlar Mahkamasining bir nechta qarorlari asosida chiqindilar bilan bog'liq masalalar tartibga solinadi.

Bazel konvensiyasining asosiy maqsadi inson salomatligi va atrof-muhitni xavfli chiqindilarning salbiy ta'siridan himoya qilishdir. Uning qo'llanilish doirasi kelib chiqishi yoki tarkibi va xususiyatlariga ko'ra "xavfli chiqindilar" deb ta'riflangan chiqindilarning keng doirasini, shuningdek "boshqa chiqindilar" deb tasniflangan ikki turdagi chiqindilarni — **maishiy chiqindilar** va **yoqish kulini** qamrab oladi. Bu konvensiya qanday xalqaro huquqiy tartibni belgilashiga to'xtaladigan bo'lsak, xavfli chiqindilar eksporti uchun import qiluvchi davlatning yozma roziligi zarurligi, chiqindilarning noqonuniy oldi-sotdisini amalga oshirganlarni jazolash uchun choralar ko'rish lozimligi, davlat ichidagi chiqindilarni kamaytirish va muvofiq ravishda yo'q qilish haqidagi normalarni belgilaydi. Unga ko'ra, eksport qiluvchi mamlakat qabul qiluvchi davlatni va har qanday tranzit mamlakatlarni taklif etilayotgan yuk haqida xabardor qilishni talab qiladi (yuqorida keltirilgan misolda ham yuk haqida Kanada hukumati batafsil ma'lumotni Filippinga taqdim etishi kerak edi).

Chiqindilarni jo'natish tranzit va qabul qiluvchi mamlakatlar jo'natishga rozilik bergandan keyingina amalga oshirilishi mumkin (6-7-moddalar). Chiqindilarning chegaralararo harakati faqatgina tomonlar roziligi bilan amalga oshiriladi. Konvensiyada chiqindilar eksporti yoki importiga taqiq e'lon qilgan davlat boshqa a'zolarini ham xabardor qilishi kerakligi nazarda tutilgan. Masalan, bir vaqtlar chiqindilarning asosiy qismini qabul qilgan Xitoy 2018-yilda barcha plastik qoldiqlarni tashishni taqiqlab, endi "axlatxona" bo'lishni xohlamasligini e'lon qilgan edi [10]. Konvensiya, shuningdek, xalqaro tashish hujjati chiqindini jo'natish joyidan uni qayta ishlash yoki utilizatsiya qilishgacha kuzatib borishini talab qiladi. Bundan tashqari, chiqindilarni tashish xalqaro qoidalarga muvofiq avvalo, qadoqlanishi, etiketlanishi va undan so'ng tashilishi kerak.

Chiqindilarni jo'natish paytida baxtsiz hodisa yuz bergan taqdirda, Bazel mas'ul tomonlardan avariya haqida potensial zarar ko'rgan mamlakatlarni xabardor qilishni talab qiladi. Nihoyat, konvensiya ishtirokchilari Bazel kotibiyatiga eksport qilinadigan yoki import qilinadigan xavfli chiqindilarning miqdori va turlarini hamda maqsadli va yo'q qilish usullarini jamlagan yillik hisobotni taqdim etishlari kerak. Kotibiyat hisob-kitob markazi sifatida faoliyat yuritib, ushbu hamkorlikni osonlashtirishi va qo'llab-quvvatlashi shart (16-modda). Javobgarlik masalasiga to'xtalsak, xavfli chiqindilarni noqonuniy ravishda tashish va olib kirish harakatlari sodir etilganda konvensiya chiqindi ishlab chiqarilgan davlatga qayta import qilish yoki boshqacha tarzda xavfsiz utilizatsiya qilishni ta'minlash majburiyatlarini yuklaydi (8 va 9-

moddalar). “Zararni qoplash javobgarligiga oid Bazel konvensiyasi” ham mavjud bo‘lib, unda chiqindi yo‘q qiluvchiga o‘tguniga qadar eksportyor, undan keyin esa chiqindini yo‘q qiluvchining ehtiyotsizligi javobgarlikka (faultless liability — juda keng) sabab bo‘lishi haqidagi normalar keltirib o‘tiladi. Bazel konvensiyasi chiqindilarni tashish bo‘yicha ikkita asosiy cheklovlarni o‘z ichiga oladi. Bir davlatdan ikkinchi davlatga olib o‘tish, eksport qilish faqat quyidagi hollarda amalga oshirilishi mumkinligini ko‘rsatadi (4-modda):

- agar eksport qiluvchi mamlakatda utilizatsiya qilish yoki qayta ishlash uchun yetarli quvvat bo‘lmasa;

- eksport qiluvchi mamlakatda chiqindilarni ekologik xavfsiz tarzda boshqara oladigan utilizatsiya qilish va qayta ishlash korxonalarini bo‘lmasa (ya‘ni ayrim davlat o‘zi ishlab chiqaradigan chiqindilarni boshqarish uchun yetarlicha texnika vositalariga ega bo‘lmashligi yoki o‘ylab chiqilgan tizimning mavjud emasligi, chiqindilarni eksport qilish orqali chiqindilardan xalos bo‘lish yo‘lini tutadi);

- yoki agar chiqindilar import qiluvchi mamlakatda qayta ishlash sanoati uchun xomashyo sifatida talab qilinsa.

Konvensiya, shuningdek, konvensiya ishtirokchilari va ishtirokchi bo‘lmagan tomonlar o‘rtasida chiqindilarni tashishni taqiqlaydi, bu ko‘chirishlar alohida kelishuv asosida sodir bo‘lgan hollar bundan mustasno. Bitim transchegaraviy chiqindilarni olib o‘tish uchun teng darajada ishonchli boshqaruv tuzilmasini ta‘minlashi kerak [11]. Konvensiya 20-moddasida nizolarni hal qilishda dastlab nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish vositalari qo‘llanilishi kerakligi, agarda bu usul foyda bermasa, nizo tomonlari xalqaro hakamlik sudiga murojaat qilishlari mumkinligi belgilangan.

Xavfli kimyoviy moddalar va kemalardan chiqadigan chiqindilar bilan bog‘liq xalqaro huquqiy tartib. Kemalardan chiqadigan chiqindilar bilan dengizni ifloslantirishni nazorat qiladi. Simob, kadmiy, radioaktiv chiqindilarni tashlashni taqiqlab, boshqa chiqindilar tashish bo‘yicha alohida ruxsat olish zarurligini o‘rnatuvchi “1972 yildagi “Chiqindilar va boshqa moddalarni tashlab yuborish orqali dengizning ifloslanishining oldini olish to‘g‘risida”gi konvensiya, qisqacha aytganda “London konvensiyasi” dengiz muhitini inson faoliyatidan himoya qilishga qaratilgan birinchi global konvensiyalardan biri bo‘lib, 1975-yildan buyon amal qiladi. Uning maqsadi dengiz ifloslanishining barcha manbalarini samarali nazorat qilishga ko‘maklashish va chiqindilar boshqa moddalarni tashlash orqali dengizning ifloslanishini oldini olish uchun barcha amaliy choralarni ko‘rishdir. Hozirgi vaqtda 87 davlat ushbu Konvensiyaning ishtirokchisidir.

London konvensiyasining maqsadi dengiz ifloslanishining barcha manbalarini nazorat qilish va chiqindilarni dengizga tashlashni tartibga solish orqali dengizning ifloslanishining oldini olishdir. Bundan tashqari, qolib ketish xususiyatiga ega bo‘lgan PCB, DDT va dioksin kabi doimiy organik ifloslantiruvchi moddalar (Persistent Organic Pollutants: POP) bo‘yicha bir qancha ishlarni amalga oshirish zarur. Xususan, xalqaro hamkorlik asosida bu kabi moddalarni yo‘qotish va kamaytirishni amalga oshirishga ehtiyoj mavjud [12]. Shu sababli 2001-yilda doimiy organik ifloslantiruvchi moddalar haqida Stokgolm bitimi tuzilgan. Ushbu kelishuv doimiy organik ifloslantiruvchi moddalarni ishlab chiqarish va foydalanishni umumiy tarzda taqiqlaydi va muvofiq tarzidagi nazorat qilish normalarini belgilaydi. Konvensiyalar qoidalariga ko‘ra, chiqindilarni tashish va olib o‘tish jarayonida atrof-muhitga zarar bermaslik talab etiladi.

Xulosa. Yuqoridagi keltirib o‘tilgan ma’lumotlarni inobatga olgan holda, shunday xulosaga kelishimiz mumkin, chiqindilarni ishlab chiqarish va utilizatsiya qilish hamda ularning eksport-importini tartibga solish muhim vazifa hisoblanadi. Negaki odamlarning hayotiy manfaatlarini – salomatligini ta’minlash, barqaror ekologik vaziyatni vujudga keltirish bugungi kunning xalqaro hamjamiyat oldidagi eng dolzarb vazifalaridan biridir. Chiqindilarni qayta ishlashni yo‘lga qo‘yish va rivojlantirish bu nafaqat chiqindilardan xalos bo‘lish balki mamlakatlarning ekologik muhitiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga mamlakatlarning iqtisodiy mavqeyiga ham katta hissa qo‘shadi. Buning yaqqol misoli o‘laroq Shvetsiya davlati o‘z mamlakatining chiqindilarini qayta ishlash barobarida qo‘shni davlat bo‘lgan Norvegiyadan har yili katta miqdorda chiqindi sotib oladi va ularni qayta ishlashini keltirsak bo‘ladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. The World Counts, A waste of World. Available at: <https://www.theworldcounts.com/challenges/planet-earth/state-of-the-planet/world-waste-facts>
2. Mary Kugler, An Overview of Minamata Disease. Industrial mercury poisoning that sickened an entire Japanese town (2023). Available at: <https://www.verywellhealth.com/minamata-disease-2860856>
3. Schmidt, Alke. “Transboundary movements of waste under ec law: the emerging regulatory framework.” *Journal of Environmental Law*, vol. 4, no. 1, 1992, pp. 57–80. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/44247917>. Accessed 28 Nov. 2024.
4. Jason Gutierrez, *The New York Times*, Canada Agrees to Take Back Trash Sent to Philippines Years Ago, (2019). Available at: <https://www.nytimes.com/2019/05/23/world/asia/philippines-canada-trash.html>
5. Thapa K. et al. Transboundary movement of waste review: From binary towards a contextual framing // *Waste Management & Research*. – 2023. – T. 41. – №. 1. – C. 52-67.
6. How countries make money on garbage. Retrieved from: <https://tausolutions.kz/en/6596-2/>
7. Schmidt A. Transboundary movements of waste under EC law: the emerging regulatory framework // Journal of Environmental Law. – 1992. – T. 4. – №. 1. – C. 57-80.
8. Waste shipment statistics. Retrieved from: [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Waste shipment statistics](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Waste_shipment_statistics)
9. International Agreements on Transboundary Shipments of Hazardous Waste, <https://www.epa.gov/hwgenerators/international-agreements-transboundary-shipments-hazardous-waste#requirements>
10. China Doesn’t Want The World’s Trash Anymore. Including ‘Recyclable’ Goods, Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2020/11/29/china-doesnt-want-the-worlds-trash-anymore-including-recyclable-goods/>
11. Cubel P. Transboundary movements of hazardous wastes in international law: The special case of the Mediterranean area // *The International Journal of Marine and Coastal Law*. – 1997. – T. 12. – №. 4. – C. 447-487.
12. Christian G. Sustainable legal framework for transboundary movement of electronic waste : дис. – Université d’Ottawa/University of Ottawa, 2014.
13. Vizual xalqaro huquq. Darslik. Mas’ul muharrir y.f.d., dotsent. D.Sh. Umarxanova // A.I. Umirdinov., A.M. Hakimov., H.M. Radjapov tarjimasi. — Toshkent: Yuridik adabiyotlar Publish, 2021-y. — 328 bet.
14. Katharina Buchholz, Which Countries Export & Import Plastic Waste (2023). Available at: <https://www.statista.com/chart/18229/biggest-exporters-of-plastic-waste-and-scrap/>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 1 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).